

DESPRE ACCEAUA LUI ION VODĂ (1573)

Traian BIȚA

Ion Vodă, domnitor al Moldovei (1572-1574), căruia boierii i-au zis și „cel Cumplit”, iar istoricii moderni „cel Viteaz”, a fost fiul nelegitim al lui Ștefăniță vodă (1517-1527)¹. El a venit la domnie după Bogdan vodă Lăpușeanu. După cum se știe, la începutul domniei, Ion Vodă a avut relații bune cu Imperiul otoman: „la 14 august 1572, sultanul Selim II cere boierilor moldoveni să asculte de domn, să nu se apuce de intrigi și tulburări...”². Totuși aceste relații au durat până în februarie 1574, când sultanul făcea cunoscut lui Ion Vodă faptul că Doamna Chiajna a propus dublarea tributului în cazul în care fiul ei, Petru, ar fi instalat pe tronul Moldovei. Turcii i-au solicitat lui Ioan Vodă să îndeplinească această condiție, dacă dorește să mai păstreze Domnia. În caz contrar i se cerea să părăsească tronul în favoarea tânărului candidat, Petru. Răspunsul lui Ion Vodă către solul turc a fost acela că va folosi banii ceruți de sultan pentru a organiza o armată antiotomană. Sultanul l-a declarat pe Ion Vodă de mazil și i-a dat steagul de domnie lui Petru, fiul Chiajnei.

Acesta este momentul în care au început ostilitățile între Ion Vodă și turci. Prima confruntare armată a avut loc la 14 aprilie 1574, la Jiliște, lângă Focșani, când Ion Vodă a reușit să învingă oastea turco-munteană care dorea să îl instaleze pe tronul Moldovei pe candidatul Petru. Confruntarea decisivă a avut loc la Iezerul Cahulului, la 11 iunie 1574, unde, după ce a fost trădat de boieri, o ploaie rapidă de vară a „înmuat pulberea de tun”, scoțând artileria din funcție. Încercuit de turci și lipsindu-i apa de băut, oastea lui Ion Vodă a fost obligată să se predea turcilor. Aceștia l-au ucis pe Ion Vodă cu bestialitate, deși turcii juraseră că le va cruța viața, lui și soldaților săi, și că le va da libertatea de a se înapoia la casele lor. Potrivit cronicii țării, după luptă, sultanul a permis tătarilor să prade Țara Moldovei „de n-a fost niciodată ca atuncea”³.

Este un fapt cunoscut că, în scurta lui domnie, Ion Vodă a bătut monedă, un tip deosebit de cele care au fost emise până atunci în Moldova. Monedele lui Ion Vodă au fost în atenția mai multor cercetători, istorici și numismați din România, precum Cezar Boliac, D. A. Sturdza, Papadopol-Calimach, E. Fischer, R. Gassauer, C. Moisil, a căror contribuție a fost amintită succint în ultima lucrare consacrată monedei lui Ion Vodă de către regretatul

---

* Traian Bița, din orașul Pașcani, a fost unul dintre cei mai importanți colecționari particulari din județul Iași, specializat pe domeniul numismaticii și un constant colaborator al Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași. A încetat din viață în acest an, 2013, în urma unui tragic accident. Publicarea acestui articol constituie un gest necesar dedicat memoriei sale, mai ales să abordează un subiect pe care colecționarul l-a urmărit, cu pasiune, timp de mai mulți ani.

¹ Vezi Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova*, a. 1324-1881, vol. I. *Secolele XIV-XVI*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 700-707 (cronologie și bibliografie).

² A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, III, București 1988 p. 116.

³ Pentru evenimentele din această domnie vezi Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, ed. II, București, 1966.

numismat Octavian Luchian⁴. Nu există nici un document care să facă vreo referire în legătură cu motivația emiterii monedelor respective, în acest sens formulându-se mai multe presupuneri. Constantin Moisil considera, la 1938 că: „Ținând seama de faptul că monedele acestea au fost emise în anul când Ion Vodă se pregătea de luptă contra turcilor, suntem în drept să presupunem că au servit la plata mercenarilor cazaci pe care-i angajase Domnul”⁴. Același autor revenea asupra subiectului, în 1945, afirmând că: „Moneda lui Ion reprezintă o emisiune neoficială destinată pretențiilor de autonomie a domnului rebel față de Poarta Otomană”⁵.

Constantin C. Giurescu era de părere că: „Ion Vodă a bătut monedă pentru mulțimea necăjită, pentru comerțul ei mărunț”⁶. Într-o altă lucrare, semnată împreună cu Dinu C. Giurescu, același autor afirma: „Probabil că emisiunea să fi venit îndeosebi în sprijinul neguțătorilor ce făceau tranzacții cu Polonia. În această țară circulau asprii de aramă care, însă, nu erau primiți în Moldova; or, la întoarcere, moldovenii preschimbau asprii din țara vecină, aceștia suferind pierderi considerabile”⁷. Dinu C. Giurescu, într-o altă lucrare, scria că moneda „s-a bucurat, dimpotrivă, de o circulație efectivă servind la tranzacțiile vremii”⁸.

Părerăa lui Constantin Moisil că aceste monede „au servit la plata mercenarilor cazaci” este contrazisă, pe de o parte, de acel document al lui Selim II, din 14 august 1573, din care rezultă că în anul când s-a bătut moneda relațiile lui Ion Vodă cu turcii erau încă bune. Pe de altă parte, este cunoscut un alt document, din februarie 1574, dată la care poate fi socotită declanșarea conflictului moldo-turc. În acel moment Ioan Vodă emisese deja această monedă. Rezultă deci, că, la data baterii monedei, nu se puneă încă problema plătirii „mercenarilor cazaci”. În afara acestor considerente, este puțin probabil ca mercenarii cazaci să-și fi riscat viața pentru niște monede din aramă, cu valoare intrinsecă foarte mică. Astfel, un calcul sumar ne arată că 1gr de aur valora aproximativ 250 gr de aramă. Firesc ar fi fost ca mercenarii să fie plătiți în monedă de aur sau, cel puțin, de argint. Mai aproape de adevăr par a fi acei autori care văd în această monedă un instrument de schimb pentru comerțul mărunț, la îndemâna atât a neguțătorilor, cât și a „mulțimii necăjite”.

Nu știm ce l-a determinat pe Constantin Moisil să considere moneda lui Ion Vodă o „emisiune neoficială”: așa cum spune însăși legenda acestor monede, ele au fost bătute în „hereghia Moldovei” (monetăria statului) de către voievodul țării, recunoscut de către Poarta Otomană, potrivit obiceiului epocii. Se poate spune, deci, că emiteria monedelor lui Ion Vodă s-a făcut în virtutea dreptului de a bate monedă, moștenit, prin tradiție, de la predecesorii săi. Existența emisiunilor monetare bătute anterior de către Despot Vodă (1561-1563), cele ale lui Ștefan Tomșa (1563-1564) cât și cele bătute ulterior, în timpul domniei lui Ștefan Răzvan (aprilie-august 1595) și ale lui Ieremia Movilă (1595-1606) confirmă această practică a domnilor moldoveni. Pe de altă parte, din documentele vremii nu rezultă că un domnitor pentru a bate monedă în Moldova ar fi avut nevoie de acordul

⁴ *Enciclopedia României*, coord. D. Gusti, vol. I, C. Moisil, *Monetele României*, București, 1938., p. 120.

⁵ Octavian Luchian „Moneda lui Ion Vodă cel Cumplit”, în SCN, I, București 1957, p. 442, nota 6, *apud*, C. Moisil, *Vechile monetării în România* în vol. *Monetăria Națională*, București, 1945, p. 38.

⁶ Constantin C. Giurescu *Istoria Românilor*, II, ediția II, București, 2007, p. 148.

⁷ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II, București, 1976, p. 301.

⁸ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 103.

Imperiului Otoman. Această monedă a fost destinată, așa cum au spus-o mai sus unii istoricii, relațiilor comerciale locale de mică valoare.

Legenda acestor monede este scrisă în caracterele chirilice ale slavonei folosite ca limbă de cancelarie în acea epocă, în Țările Române, începe pe avers și continuă pe cealaltă față, pe revers. Se poate remarca lipsa semnului crucii, „invocația simbolică”, cu care începea în mod uzual, legenda monedelor moldovenești. Faptul nu constituie, totuși, o noutate, premiera avusese deja loc cu puțin timp înainte, în timpul domniei lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561;1564-1568).

Fig. 1. Acea de argint-aspru, emisă de sultanul Selim II (1556-1574)

Fig. 2. Acea de aramă, emisă de Ion Vodă cel Cumplit (1571-1574)
scara 1/1 (monede din colecția autorului)

Monedele lui Ion Vodă se prezintă astfel:

Avers: **ОТЕЦЪ МОЛДОВЕИ** (ОТЕЦЪ MOLDOVEI) = părintele (tatăl) Moldovei. Efigia voievodului, orientată spre dreapta, cu barbă și părul lung, cu pălărie cu borul îngust. Dinu C. Giurescu arăta că „nu se poate preciza dacă acesta este un portret real”⁹. Suntem de părere că, în mod logic, acesta atât de diferit de portretele reprezentate anterior pe monedele moldovenești, ar trebui considerat un portret real.

Legenda este încadrată între două cercuri de perle (с.п.е. - с.п.и.):

Revers: **ГОСПОДАР ГХЕРГІЕ МОЛДОВЕИ АКЧЕ** (GOSPODAR HEREGHIE MOLDOVEI AKCE (AKCEI) = *Domnitor, stăpân al monetăriei Moldovei*, monetărie în care a fost bătută aceeaia. Capul de bour, reprezentat pe revers, are urechile mici și cu coarnele arcuite în formă de cerc, având între ele o stea cu cinci raze. Se cunoaște o variantă unicat, cu vârfurile răsfrânte în afară, având câte o stea cu șase raze de o parte și de

⁹ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 102.

alta a capului de bour¹⁰. În locul atributelor tradiționale – rozeta și luna în formă de crai nou – apare, în caractere chirilice: *văleatul*¹¹, respectiv, în partea dreaptă (văzut din spate), litera **З**, iar în cealaltă, în stânga, **ПѦ**, adică 7081, echivalent cu 1573.

Semnul „З” din alfabetul chirilic corespunde literei „Z” din alfabetul latin. Acesta are valoarea numerică „7”. Pentru a exprima cifra „7000”, i s-a adăugat înainte un mic semn (+), vizibil pe unele monede¹²; „miile erau notate cu cifre reprezentând unitățile, având un semn special „+”, în colțul din stânga jos”¹³. În cealaltă parte, **ПѦ**: din care **П** (în alfabetul latin P) are valoarea numerică de 80, iar **Ѧ** (în alfabetul latin A) are o valoare numerică de „1”. Toate aceste semne, înșiruite împreună, reprezintă, așa cum am arătat mai sus, *văleatul* 7081. Ca și pe avers, legenda reversului este încadrată între două cercuri de perle (c.p.e. - c.p.i.).

Monedele lui Ion Vodă reprezintă un singur tip monetar, deși unii autori au afirmat că se „cunosc 12 tipuri”¹⁴. Dacă totuși se dorește o clasificare a variantelor monedei lui Ion Vodă în cadrul acestui tip monetar se poate face o clasificare semnificativă având drept criteriu terminația cuvântului „acce” din legenda acestor monede, care, la unele dintre ele, apare sub forma de **ѦКЧѦ**, iar la altele sub cea de **ѦКЧѦІ**. Alte particularități, semnalate pe exemplare inedite ale aceleia se referă la înfățișarea capului de bour: coarne arcuite, cu vârfulurile răsfrânte în afară, stea cu șase raze, literele din legendă frumos stilizate.

Unii autori au interpretat diferit, uneori eronat, inscripția de pe reversului acestor monede: Constantin Moisil confundă litera **Д** (D) cu A, interpretându-o, **ЗПѦ** (7081)=1573¹⁵. Această opinie nu este corectă pentru că, litera „Д” din alfabetul chirilic (în alfabetul latin D) are valoarea numerică de 4. În această variantă de lectură, ar rezulta că moneda a fost bătută în *văleatul* 7084, corespunzător anului 1576, când Ioan Vodă nu mai era pe tron.

Octavian Luchian a pus semnul egalității între „ГХѦРѦГІѦ” și „hereghie”¹⁶ incluzând, astfel, la începutul cuvântului hereghie, litera „Г”, echivalentă cu G din alfabetul latin. Este posibil ca această slovă chirilică reprezintă, în opinia noastră, prescurtarea cuvântului „господаръ”. Tot Luchian a socotit începutul lecturii legendei de pe revers cu cuvântul „ѦКЧѦ”, cuvânt care-și găsește locul la sfârșit, cunoscută fiind regula de începere a lecturii legendei din partea de sus a medianei verticale de pe monedă, spre dreapta, lucru care poate fi văzut și comparat cu celelalte monede din această perioadă.

În privința lecturării legendei reversului, istoricul Dinu C. Giurescu, face aceeași greșeală semnalată mai sus, probabil preluată de la Octavian Luchian, a cărui lucrare o citează în cartea sa. Acesta sesizează corect semnificația literei „Г”, pe care o consideră însă

¹⁰ Octavian Luchian, *Moneda lui Ion Vodă cel Cumplit*, în SCN I, București, 1967, fig. 4, p. 443, Octavian Luchian, George Buzdugan, Constantin I. Oprescu, *Monede și bancnote românești (MBR)*, București, 1977, nr. 808, p. 91.

¹¹ Este vorba despre anul socotit „de la Facerea Lumii”, Era Bizantină.

¹² Katiușa Pârvan, Bogdan Constantinescu, *Monede Moldovenești din colecția Corneliu Secăseanu*, în CN, XII – XIII, București, 2006 – 2007, p. 414, cat. 75, Octavian Luchian, *op.cit.*, pl. I, fig. 4, p.443.

¹³ Pandele Olteanu, *Slava veche și slavona românească*, București, 1975, p. 27.

¹⁴ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 102.

¹⁵ Constantin Moisil, *op. cit.*, p. 120.

¹⁶ Octavian Luchian, *op. cit.*, p. 445.

„separată printr-un punct de cuvântul „ГХЕРЕГІЕ”, unde punctul, deși puțin vizibil ca celelalte, se distinge, totuși; acest „Г” ar putea reprezenta prescurtarea cuvântului *ГОСПОДАРЪ ...*”¹⁷. Cu toată străduința depusă pentru a distinge prezența acestui punct atât din figura arătată mai sus, cât și din imaginea monedei din colecția noastră (un exemplar bine conservat), este greu, dacă nu imposibil de susținut prezența acestuia, chiar dacă suntem cu totul de acord că prezența lui și-ar fi găsit locul acolo (Fig. 2).

Alți autori, precum Katiușa Pârvan și Bogdan Constantinescu, publicând monedele moldovenești din colecția Corneliu Secășeanu, prezintă și o „acce, exemplar frumos și bine păstrat”, a cărei descriere a reversului o redă mai jos: „•ГХЕРЕГІЕ•МОΛΔΟΒΕΙ•ΑΚΓΕ (Г întors spre stânga). Cap de bour cu stea între coarne, dreapta-stânga milesimul τ-πα”¹⁸. Autorii au reprodus legendele folosind caracterele alfabetului rus actual și nu slovele alfabetului chirilic, așa cum sunt ele prezente pe monedă. Această soluție tipografică a dus la confuzii regretabile privind semnificația legendei: așa, bunăoară, semnul „Г”, echivalent fonetic în latină a lui „G”, pe reversul monedei respective, socotit de autori a fi „întors spre stânga”, reprezintă în realitate altă literă, „Ч”, literă prezentă atât în alfabetul chirilic, cât și în cel rus actual, în care pronunția este ca în românescul „ce, ci”¹⁹. Pe moneda descrisă semnul este vizibil: autorii, de altfel, l-au folosit corect, trei rânduri mai sus, în descrierea primei părți a legendei aversului, în componența cuvântului „ωTEЧ” (sau, mai corect ωTEЦ).

Greșită este și folosirea literei rusești „Б”, care datează moneda, în loc de litera chirilică „Б” așa cum apare pe monedă. Litera „Б”, deși este prezentă în alfabetul chirilic și în cel rus actual, și care se pronunță ca „ă” românesc, nu are echivalent în valoare numerică²⁰, în alfabetul chirilic, cu atât mai puțin în cel rus. În cazul de față ar fi fost de preferat mai degrabă un desen corect întocmit al legendei monedei. Nepotrivită este și folosirea, în cazul de față, a termenului de „milesim”²¹ în loc de „vă leat”, care indică anul de la Facerea Lumii (începutul erei bizantine).

Din cele publicate până acum se știe că acelele lui Ion Vodă au fost bătute din *aramă*, având diametrul cuprins între 23-26 mm și o greutate cuprinsă între 4,90-8,73 gr (o medie rezultantă fiind de 6,33 gr²²). Calculul acestei medii este greșit, întrucât s-au luat în considerație și monede cu o uzură accentuată, ceea ce distorsionează semnificativ rezultatul, mai ale că numărul exemplarelor păstrate este foarte redus. Această evaluare va trebui reluată, luându-se în considerare doar monedele cu o stare de conservare bună. Ca o curiozitate, ce va trebui să fie analizată în mod special, semnalăm faptul că exemplarul acelei lui Ion Vodă aflat în colecția Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași cântărește doar jumătate din această medie, abia depășind 3 gr; este exemplarul cel mai ușor dintre toate cele cunoscute până acum. Faptul este surprinzător, deoarece relieful bine păstrat al

¹⁷ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 105.

¹⁸ Katiușa Pârvan, Bogdan Constantinescu, *op. cit.*, nr. 75, p. 386, 397.

¹⁹ Damian C. Bogdan, *Paleografia româno-slavă. Tratat și album*, București, 1978, p. 142.

²⁰ Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 24.

²¹ „Anno domini: expresie folosită în special în documentele latine medievale pentru specificarea anilor după era creștină. Scris și prescurtat a.d. sau A.D., sinonim *milesim*” (*Dicționar al Științelor speciale ale istoriei*, coord. I. Gal, 1982, p. 25).

²² G. Buzdugan, *op. cit.*, în *MBR*, p. 90.

inscripțiilor de pe monedă arată că greutatea redusă nu este cauzată de uzura accentuată; aceasta înseamnă că, încă de la baterea monedei, s-a folosit o foaie de metal mai subțire. În această ipoteză, ar trebui să acceptăm că, în cazul acelei lui Ion Vodă nu conta valoarea intrinsecă a aramei, ci valoarea garantată de către Domnie.

Octavian Luchian arăta că „afirmația lui Papadopol-Calimah că monedele lui Ion Vodă ar fi din argint nu corespunde realității”²³. Cu toate acestea, la Expoziția Națională de Numismatică „Ștefan cel Mare – 500”, care a avut loc la Vaslui, în 18 mai - 1 iunie 2004, colecționarul Costel Giurcanu din Bârlad a expus, printre alte monede moldovenești, și trei acele de la Ion Vodă, din care două din aramă și una din *aramă argintată*. Această monedă prezintă uzura specifică circulației. Asupra ei nu se poate face vreo precizare fără un studiu atent al piesei, lucru care nu a fost posibil, întrucât nu am reușit să-l contactăm pe colecționarul respectiv.

Denumirea monedei lui Ion Vodă, așa cum, de altfel, rezultă din însăși legenda acesteia, este „accé/accea” (sau *akcea*). Acest termen provine de la o monedă mică de argint („a turcilor otomani ce datează de la Sultanul Orhan (1326-1359/60), care a bătut, în 1329, primele *accele*”²⁴, v. Fig. 1); „accé=*albișor*, traducerea adjectivului grecesc *aspros* ... spre a desemna monedele din argint, în special monedele mici a căror valoare a variat foarte mult în decursul secolelor”²⁵.

H. Dj. Siruni arăta că „după cucerirea Constantinopolului, Fatih Mehmed II a bătut, în 883H (1478), primele monede turcești de aur, *altân*, cu un *ayar* de 23,26 (993,50‰) cântărind 3,49 gr. și valorând 40 *accele*”²⁶, monedă din aur ale cărei greutate și titlu s-au păstrat neschimbate până în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Dacă moneda din aur turcească din timpul lui Ion Vodă era încă stabilă, nu același lucru se poate spune despre accea din argint care era depreciată considerabil. Astfel, „o procură a Înaltei Porți, cu data de 1565 Martie 30, către Alexandru Lăpușneanu, relatează că acesta din urmă arătase că în Polonia pentru un *galben* (monedă de aur) se poate căpăta 95 de *asprii* [= *accele*], pe când în Turcia galbenul avea valoarea de 120 de *asprii*”²⁷.

Printre monedele turcești din Evul Mediu figurează și o „monedă mică din aramă valorând un sfert de accea [de argint] numită *manghîr*”²⁸. Dar și în Moldova, în timpul domniei lui Despot Vodă (1561-1563), a fost bătută o monedă din aramă care figurează cu o greutate medie de 1,68 gr și care poartă, la rândul ei, numele de *obol* (*mangîr*)²⁹, „monedă divizionară, preluată cu nume și cu tot din sistemul monetar otoman”³⁰.

²³ Octavian Luchian, *op. cit.*, în *MBR*, p. 442.

²⁴ H. Dj. Siruni, *Monedele turcești în Țările Române*, „Balcania”, II-III, MCMXXXIX-MCMXL, București, 1940, p. 4.

²⁵ *Ibidem*, p. 48.

²⁶ *Ibidem*, p. 49.

²⁷ *Ibidem*, p. 18.

²⁸ *Ibidem*, p. 60.

²⁹ *MBR*, nr. 789, p. 89, I. Țabrea, *Monedele lui Despot Vodă în lumina ultimelor cercetări*, în *SCN*, V, București, 1971, p. 164 „monede mici de aramă, bătute în 1562 și 1563, la cabinetul numismatic al Academiei 1562 = 1,55 gr”, E. Isăcescu, *Un tezaur monetar găsit la Păcuil lui Soare, (jud. Constanța)*, în *SCN*, VI, 1975, p. 255, „AE, Mangîr = 1,90gr.; 1612 = 1,45gr.”

³⁰ Constantin Kiritescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, I, București, 1997, p. 98.

Moneda din aur turcească, care avea, inițial, valoarea de 40 de acele din argint, în 1565, – cu opt ani înaintea baterii acelei de aramă a lui Ion Vodă –, valora, după cum s-a arătat, 120 de acele. Acest lucru demonstrează o depreciere masivă a acelei de argint turcești, cauzată atât de scăderea cantității de argint din materialul din care erau bătute, cât și micșorării greutateții. Cum însă nu s-a pomenit vreo dată în legătură cu deprecierea „titlului aramei”, credem că devalorizarea acelei din argint s-a făcut și în raport cu moneda din aramă – *mangârul*, care, la rândul lui, a trebuit, probabil, să se alinieze și el la această devalorizare, prin scăderea greutateții, pentru a păstra paritatea de $o\ accea = 4\ mangâri$.

Din punctul de vedere al valorii intrinseci, monedele din aramă sunt mult mai stabile în comparație cu cele din aur și din argint: ele își păstrează nealterat *titlul* (puritatea materialului), deoarece nu există vreun metal inferior, mai ieftin, compatibil, pentru a putea fi aliat, din care, amestecat cu arama, să rezulte un material convenabil ca preț pentru a „falsifica” astfel monedele din aramă. Este bine cunoscut faptul că arama, în afara aliajului cu aurul și argintul, se aliază foarte bine atât cu zincul cât și cu cositorul, însă acestea sunt metale mai scumpe decât arama. În consecință, prin combinarea aramei cu aceste metale rezultă aliaje mai scumpe: *alama* și, respectiv, *bronzul*. Singura modalitate a devalorizării monedei de aramă aflată în circulație este posibilă doar prin diminuarea greutateții, lucru ușor vizibil și lesne de determinat prin cântărire.

Între greutatea *acelei* din aramă și cea a *mangârului* există relația ponderală $1\ accea = 4\ mangâri$, echivalentă cu cea valorică a acelei de argint otomană, cum am arătat mai sus: $o\ accea = 4\ mangâri$. Astfel, după cum se știe, greutatea accezelor de aramă de la Ion Vodă se înscrie între 4,9-8,73 gr., socotită fiind o greutate medie de 6,33 gr. În același timp, greutatea mangârilor descoperiți, emiși în timpul domniei lui Despot Vodă, este de 1,60, 1,55, 1,88, 1,90, 1,45 gr. Greutatea lor medie stabilită este egală cu 1,68 gr. Dintr-un simplu calcul matematic ($4 \times 1,68\text{gr.}$) rezultă greutatea de 6,72 gr., foarte apropiată de greutatea medie a accezelor de aramă, 6,33 gr.

Descoperirile monetare de mangâri otomani pe teritoriul României sunt foarte rare și își găsesc explicația, potrivit părerilor unor autori, „prin circulația lor [numai] în teritoriile anexate ale imperiului, [de unde] au pătruns și în Țara Românească și Moldova”³¹. Printre aceste descoperiri se înscriu și unele din perioada foarte apropiată de domnia lui Ion Vodă, respectiv cea contemporană lui, emise în timpul domniei sultanului Selim al II-lea (1566-1574), monede care își găsesc echivalentul ponderal atât în *mangârii* lui Despot Vodă, cât și în *accea* lui Ion Vodă.

În această situație se înlătură fie o dilemă mai veche în care se găseau unii autori, fie unele aprecieri mai recente se dovedesc a fi nefondate, neargumentate și, în unele privințe, mult exagerate. Astfel, Andrei Oțetea considera că: „Ion Vodă bate monedă mică din aramă a cărei valoare, în raport cu alte monede nu se cunoaște”³². Numismatul Constantin Kirițescu aprecia că: „Moneda mare din bronz a lui Ion Vodă (...) este posibil echivalentă

³¹ M. Blascó și E. Nicolae, *Contribuții la studiul monedelor din cupru otomane, din sec. XV-XVI în BSNR*, nr.131-133, 1983-1985, București 1986, p.297-307. E. Nicolae și I. Donoiu, *Monede din cupru otomane din sec. XIV-XVI descoperite în Dobrogea, în BSNR*, nr. 134-139, 1986-1991, București 1992, p. 299-302.

³² *Istoria României II*, coord. A. Oțetea, București, 1962, p. 848.

cu un aspru otoman din acea vreme, fapt care l-a determinat pe emitent să-i dea numele de accea”³³.

Mai recent, Bogdan Murgescu afirma că: „Monedele lui Ion Vodă (...) se încadrează în categoria *mangârilor*, dar pe legenda cărora scrie *akce*”³⁴; „În cazul asprilor din cupru ai lui Ion Vodă (...), diferența enormă dintre valoarea intrinsecă și valoarea de schimb pe care domnul a încercat să le impună exclude teaurizarea”³⁵; „Ion Vodă (...) a bătut monede de cupru de dimensiuni relativ mari (...) pe care le-a numit *akce*, încercând, neândoielnic, să le atribuie cursul oficial de un aspru. Or, chiar dacă monedele lui Ion Vodă erau cam de două ori mai mari decât monedele otomane din cupru, aceasta nu justifică în nici un caz atribuirea unui curs oficial atât de ridicat, conform căruia monedele moldovene de bronz aveau o valoare de schimb de cel puțin 10 ori mai mare decât ar fi justificat-o prețul metalului din care erau alcătuite ... [ele] au mai avut putere circulatorie după 1574, paguba pricinuită astfel locuitorilor Moldovei fiind apreciabilă”³⁶.

Constatăm că autorul face afirmații neargumentate care, uneori, se și contrazic între ele, astfel: acceaua lui Ion Vodă, nu știm din ce considerente, este încadrată în categoria *mangârilor* (după cum s-a mai arătat, *mangârul* este o „monedă mică din aramă”). Cea moldovenească, în medie, este de 1,68 gr., iar cea otomană din timpul domniei sultanului Murad al III-lea, bătută la Alep, cum am arătat mai sus, are greutatea de 1,52 gr. Câteva pagini mai jos, autorul constată că: „Ion Vodă a bătut monedă de dimensiuni relativ mari ... 4,90 - 8 gr. ... cu o medie de 6,33 gr”³⁷. Această greutate, dacă luăm în considerație cele arătate mai sus, exclude, evident, posibilitatea încadrării în categoria *mangârilor*. Același autor mai arată că există o „diferență enormă dintre valoarea intrinsecă și valoarea de schimb”, însă nu precizează care anume este această diferență și, respectiv, calculul din care a rezultat. În ceea ce privește constatarea că „monedele lui Ion Vodă erau cam de două ori mai mari decât monedele otomane din cupru” autorul nu precizează însă care anume sunt acele monede; face, însă, trimitere la lucrarea autorilor Mihaela Blascó și Eugen Nicolae, lucrare în care sunt prezentate „28 exemplare pe care le aducem aici în discuție”, monede din aramă a căror greutate este cuprinsă între 0,65 și 5,70 gr, printre care poate fi remarcată moneda „nr. 28” emisă în timpul domniei sultanului Murad al III-lea „în anul Hegirei 944, la Dimaşk (?), având greutatea de 5,70 gr și diametrul de 20 cm, emisă și ea în aceeași perioadă cu moneda lui Ion Vodă și care, deși autorii nu o nominalizează ca fiind o accea de aramă turcească, la o privire mai atentă, se poate vedea că este o monedă similară cu accea de aramă bătută de Ion Vodă (întrucât ambele monede sunt din aramă și se înscriu în aceiași parametri de greutate și dimensiune)”³⁸.

În această situație, apare nefondată părerea lui Bogdan Murgescu potrivit căreia monedele lui Ion Vodă ar fi avut „o valoare de schimb de cel puțin 10 ori mai mare decât prețul metalului din care erau alcătuite”. Am fi fost curioși să aflăm care era paritatea aramei în acea vreme în raport cu aurul, respectiv cu argintul, pe care autorul nu o menționează,

³³ C. Kirițescu, *Sistemul monetar al leului și precursorii lui*, vol I, București, 1997, p. 98

³⁴ Bogdan Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XV-lea*, București, 1996, p. 148.

³⁵ *Ibidem*, p. 149.

³⁶ *Ibidem*, p. 306.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ M. Blascó și E. Nicolae, *op. cit.*, p. 298-302.

cum ar fi trebuit pentru a demonstra această afirmație. În consecință, apare greșită și părerea autorului potrivit căreia acelele lui Ion Vodă ar fi pricinuit, după 1574, pagube apreciabile locuitorilor Moldovei. Monedele lui Ion Vodă au circulat și după domnia lui; dovadă o constituie uzura accentuată a unor astfel de monede, dar acest lucru nu constituie o dovadă: din contra, uzura lor atestă că ele au rămas mai departe un instrument de schimb la îndemâna „mulțimii necăjite”.

În ceea ce privește lipsa tezaurelor cu astfel de monede, cauza trebuie căutată în valoarea intrinsecă a materialului. În mod logic, se teaurizează metalele de valoare mare în greutate mică. De regulă au fost teaurizate obiecte din metale prețioase, aur și argint. De asemenea, afirmația autorului potrivit căreia „diferența enormă dintre valoarea intrinsecă și valoarea de schimb ar exclude teaurizarea” este contrazisă chiar de lucrarea semnată de autor, respectiv de *Lista tezaurelor monetare*³⁹, în care nu se regăsește nici un tezaur monetar din aramă sau din bronz din această perioadă.

Se dovedește, astfel, valabilă opinia lui Constantin Kirițescu, potrivit căreia *acceaua* lui Ion Vodă era „echivalentă cu un aspru otoman din acea vreme”, devalorizat, și că, nu întâmplător, denumirea de *acceu* apare menționată pe această monedă. Potrivit autorilor M. Blascó și E. Nicolae, *acceaua* lui Ioan Vodă monedă se înscrie, probabil, în sistemul monetar otoman din acea vreme „practicat (...) în teritoriile anexate imperiului”⁴⁰, prevedere care, după cum se vede, a fost valabilă și pentru teritoriul Moldovei. Nu este exclus ca emiterea acestei monede să fi fost făcută, totuși, cu asentimentul Imperiului Otoman. De fapt, moneda lui Ion Vodă își regăsește analogia, după cum am văzut mai sus, în emisiunea monetară din aramă otomană din acea perioadă și se înscrie ca greutate și mărime în relația: „o *acceu* este egală cu patru mangări”.

Accelele lui Ion Vodă sunt considerate rarități numismatice, iar descoperirile cunoscute până în prezent au apărut numai întâmplător, nu și în săpături arheologice sistematice. Prima mențiune despre descoperirea unei astfel de monede o avem datorită relatării cronicarului Miron Costin (1633-1691): „*Iar banul ce au aflat mai gios de Roman, iar la năruitura unei cetăți, de care cît șestacii cei de patru bani leșești și mai gros, de aramă roșie și chipul domnului suptă pălărie nemțască și-n pregiur slove sîrbești: ОТЕЦЪ МОЛДАВСКИИ: Tatăl Moldovei; iar dintr-altă parte scrie : Hereghia de Moldova. Aci hereghia lătinește se dezice: hereditas, adică: strămoșie*”⁴¹. Pentru descrierea monedei lui Ion Vodă cronicarul a luat drept comparație o monedă poloneză din argint din vremea sa, de șase groși, denumită și *ort*, monedă care valora un sfert de taler. Însă, evident, este greșită explicația cuvântului hereghie, care, după părerea cronicarului, provenea din „latinescul *hereditas* = moștenire, drept de moștenire”⁴². Această interpretare este lipsită de sens, corectă fiind, desigur, accepția unanimă, stabilită de specialiștii în slavona românească, cea de „haraghie, hereghie = monetărie”⁴³.

³⁹ Bogdan Murgescu, *op. cit.*, p. 319-334.

⁴⁰ M. Blascó și E. Nicolae, *op. cit.*, p.297.

⁴¹ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei, De neamul moldovenilor*, Iași 1984, p. 271.

⁴² Gh. Guțu, *Dicționar Latin-Român*, București 1983, p.542-543.

⁴³ Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 455.

În concluzie, *acceaaua* emisă la 1573 în Moldova reprezintă o emisiune oficială din timpul domniei lui Ion Vodă, a cărui efigie, „un portret real”, figurează pe această monedă. *Acceaaua* a fost bătută în „hereghia Moldovei”, monetărie situată probabil în Suceava. Această monedă a fost destinată, după toate probabilitățile, tranzacțiilor locale de mică valoare. Emiterea lor nu a avut nici o legătură cu „plata mercenarilor cazaci”, așa cum a fost de părere Constantin Moisil. În ceea ce privește greutatea acestor monede, a metalului din care au fost bătute, din aramă, ea reprezintă o valoare intrinsecă echivalentă cu valoarea acelei otomane din argint din acea vreme, devalorizată (120 de accele de argint egale cu o monedă de aur, altân). La rândul ei, o *accea*, fie din argint, fie din aramă, valora patru mangâri. Pentru stabilirea corectă a greutății medii a monedelor descoperite, ar trebui luate în calcul doar piesele bine conservate, puțin uzate. Monedele lui Ion Vodă au circulat și după domnia lui, uzura accentuată a unora, din cauza circulației, confirmând această părere. Nu sunt cunoscute tezaure monetare cu accele din aramă; aceste monede au fost descoperite numai izolat și cu totul întâmplător.

About the *akçé* of voivode John the Terrible (1573)

Abstract

Ion Vodă (John, named The Terrible), voivode of Moldavia (1572-1574), is known as a valiant anti-Ottoman fighter. He issued a copper coin in 1573, which is one of the rarest Moldavian coins today. These pieces bear the effigy of the voivode crowned with a fur *chapeau* on the face, with the inscription „oteț Moldovei” (the Slavonic equivalent of ancient formula „Pater Patriae”). The issue was meant, most probably, to support the small-value local transactions. Its emission was in no way linked to the “payment to the Cossack mercenaries” of 1574, as was previously believed. In what regards the weight of the copper coin, it is an intrinsic value equal to the one of the contemporary devalued Ottoman silver *akçé* (4 copper *mangır* to one silver or copper *akçé*, 120 silver *akçé* to one golden *altun*), to which system the coins of voivode John seems to be affiliated, by name and by weight.